

Угљеша ПРЕБИРАЧЕВИЋ*

ЗАШТИТА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ ВАН АРХИВА – ОРГАНИ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Архивска грађа је дио опште културне баштине од непроцјењивог културног значаја за народ и државу, а посебно за науку. Из овог произилази и важност њене заштите, која ће временом све више добијати на значају како за нашу тако и за међународну културну и научну баштину. Међутим, код нас је проблем што један велики дио органа и установа, односно регистратура као стваралаца и ималаца архивске грађе не поклања довољно пажње заштити грађе или том проблему не прилази довољно. Највећу одговорност за то сnose поједине локалне самоуправе у Црној Гори.

Од Другог свјетског рата па даље мијењало се територијално устројство Црне Горе као и састав и назив локалних самоуправа. Такође, у том времену се мијењао систем владања, као и надлежности локалних самоуправа и срезова. Често се преплитала надлежност појединих општинских и републичких органа, као и увођење система извршне и законодавне власти. Главне измјене су настале када је почетком деведесетих година дотадашњи једнопартијски систем замијењен вишестраначким. Све ове промјене постављале су нове задатке пред службу Државног архива и тражиле њену флексибилност и прилагодљивост новонасталим приликама. Архивска грађа органа локалне самоуправе врло је важан сегмент за историографска истраживања, јер садрже најкавалитеније и најпоузданије информације и податке о том временском периоду. То је на неки начин огледало једног времена града, среза или државе. Ако погледамо стање архивске грађе локалних самоуправа у првој половини

* Угљеша Пребичаревић, Архивски одсјек Бијело Поље

двадесетог вијека, видјећемо велику девастацију и недостатак докумената, што већ сада представља проблеме у проналажењу и прикупљању података, односно докумената, како за грађане тако и за истраживаче. Посебно је много уништено архивске грађе непосредно уз Други свјетски рат и после Другог свјетског рата, како се то често говорило у периоду обнове и социјалистичке изградње. Из тог периода готово и да нема фондова који су сачувани у цјеловитом стању, а неки су скоро потпуно намјерно или случајно уништени. Знамо да је у Црној Гори архивска грађа често лутала од општине до општине, односно по принципу територијалних промјена и јачања или функционисања тадашњих архивских центара. Такво стање је мање, више било све до 1992. године, када је направљено ново устројство у Државном архиву Црне Горе, од тада је уведен нови начин и систем преузимања архивске грађе, тако да је она данас доступна и на располагању истраживачима.

За црногорске прилике може се рећи да је архивска грађа локалне самоуправе страдала из више разлога, прво доста тога је уништено у рату 1941–1945, затим кривим и непромишљеним понашањем нове социјалистичке власти, која је посебно на локалном нивоу настојала да уништи све оно што је карактерисало претходни систем и друштвене односе у њему. Свака структурна и системска промјена, а оне су биле честе, доводиле су до девастације и уништавања архивске грађе, иако је било прописима регулисано и предвиђено како поступати са неоперативном грађом и коме га предати на чување.

Тако на примјер, архивска грађа народних и мјесних одбора изузетно је слабо сачувана, иако је добар дио те архивске грађе и данас оперативан, као што је случај са повратком имовине и доказивањем власништва (конфискација, национализација и експропријација). Такође, и многе просвјетне установе нијесу довољно водиле рачуна о својој архивској грађи и добар дио није сачуван, а то се односи на вријеме до краја трајања народних одбора 1958. године.

Поражавајућа је ствар да је архивска грађа у многим локалним самоуправама и после овог времена била препуштена сама себи, односно пропадању, али захваљујући појединцима у тадашњим архивским центрима успјело се понешто сачувати. Најгоре је то што се данас у 21. вијеку сријећемо са истим проблемима и неодговорностима појединих локалних самоуправа, да воде бригу о архивској грађи коју сами стварају, иако је *Законом о архивској дјелатности* то јасно прецизирано. Они су

дужни да као ствараоци и имаоци архивске грађе раде на њеној заштити, да је сачувају и пописану предају надлежном архивском одсјеку. Ови проблеми заштите и чувања архивске грађе се дешавају из два разлога, прво – хронични недостатак новчаних средстава за адекватно опремање и одржавање просторија у којима се грађа чува. Други разлог је неодговорност или незнање људи који воде поједине органе локалне самоуправе, о томе што значи и коју вриједност има архивска грађа коју стварају. Многе локалне самоуправе немају организовану архивску службу као ни просторије односно депое гдје би смјестили грађу до њене предаје надлежном архиву. Основни услови који омогућавају квалитетну заштиту архивске грађе ван архива, па тако и органа локалне самоуправе прописи су из архивистике, али и других области сродних архивистици као што би био *Закон о националном добру*. Али позитивна законска регулатива сама по себи није довољна за квалитетну заштиту архивске грађе ван архива, јер се ствараоци и имаоци архивске грађе сусријећу са низом проблема, почевши са неразумијевањем и незнањем појединих носилаца локалних функција, као и недостатком адекватног простора и техничке опремљености. Много је примјера да су неусловне и неодговарајуће просторије најчешћи узрок физичког пропадања архивске грађе ван архива. Досадашња пракса је показала да само мањи проценат регистратурског материјала након класификације и излучивања постаје архивска грађа, што је код појединих органа локалне самоуправе због своје дуготрајне оперативности и историографске важности мање подложна излучивању. И данас је код нас један од највећих проблема заштите архивске грађе техничка неопремљеност, недостатак квалитетног простора као и небрига појединих органа или установа у локалним самоуправама.

Количина регистратурског материјала и архивске грађе се свакодневно повећава, а већина локалних самоуправа има физички премале просторе за њен смјештај и чување. Са друге стране, ни архивски одсјеци често немају довољно простора, техничке опремљености и услова за преузимање архивске грађе, која по закону треба да буде преузета. Знамо да је код нас трансформација правног система дуготрајан процес у коме питање и проблеми заштите архивске грађе долазе углавном на самом крају процеса, а да би се избјегао правни вакуум, наставља се по постојећим или допуњеним законским решењима. Међутим, нови друштвени односи отварају нова питања, посебно према грађи из соција-

листичког периода. Проблеми постоје у преузимању, сређивању и коришћењу грађе из архивских фондова о национализацији, експропријацији, конфискацији као и о другим некретнинама из социјалистичког периода.

Uglješa PREBIRAČEVIĆ

PROTECTION OF ARCHIVAL MATERIAL OUT
OF ARCHIVE – ORGANS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

Summary

Protection of archive material out of the Archives is of importance both for our and for international cultural and scientific material culture. Local authorities is a very important part of historiographical research because it contains the best and most reliable information and data, it is a kind of mirror time of one City, district or state. Many of archive material was destroyed immediately during the Second World War and after the liberation in the period of reconstruction and socialist reconstruction. Also the archival material of local governments in Montenegro suffered a lot due to frequent wanderings or movement from the municipality, depending on the territorial-administrative changes. This situation improved in 1992 when the improved system of archival services in Montenegro, when it built a new structure and system of downloading and the protection of archive material. Problems with the protection and preservation of archival material occur for two reasons, first chronic lack of funds to adequately equip and maintain the premises in which the stored material and the second reason is irresponsibility or ignorance of some people who run the local government, on what you mean by the value of archival material which has built. Today the problem is the amount registration materials and archival material on a daily basis increases and many local governments have too small a physical space for her placements and keeping. Also by archival departments do not have enough space and technical equipment as well as conditions for downloading archive material which, according to the law of archival activities should be taken. End the problem is that the state does not have enough understanding for the archive and archive the city and if it is the basis of national existence and existence.